

اظهار نظر کارشناسی درباره:
 «لایحه معاهده استرداد مجرمین بین جمهوری اسلامی ایران
 و جمهوری کره»

مقدمه

یکی از بنیادی‌ترین اصول حقوق بین‌الملل، اصل همکاری دولت‌هاست که از جلوه‌های آن همکاری‌های حقوقی و قضایی است. امروزه عموماً چارچوب حقوقی این همکاری‌ها در موافقتنامه‌های دو یا بعضاً چندجانبه تعریف می‌شود. خود این موافقتنامه‌های چندجانبه، قالب‌های متفاوتی دارند. یکی از این صورت‌ها انعقاد موافقتنامه‌های استرداد مجرمان، همکاری قضایی کیفری یا حقوقی و انتقال محکومان به حبس است. لذا در ابتدا لازم است انواع معاهدات همکاری‌های دوجانبه حقوقی و قضایی و ویژگی آنها روشن شود تا جایگاه لایحه «موافقتنامه استرداد مجرمین بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری کره» مشخص گردد.

مشخصات لایحه

دوره دهم - سال اول

شماره ثبت:

۲۱۴

شماره چاپ:

۳۴۶

تاریخ چاپ:

۱۳۹۵/۹/۲۸

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفتر: مطالعات حقوقی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۵۲۸۴

تاریخ انتشار:

۱۳۹۵/۱۱/۱۰

۱. معاهدات راجع به استرداد مجرمین و متهمین: در این گونه از معاهدات، شخصی به‌واسطه رفتار مجرمانه‌ای که در یک کشور انجام داده است و یا متهم به ارتکاب آن است و در سرزمین کشور دیگری حضور دارد مورد تقاضای استرداد قرار می‌گیرد. در واقع در این نوع معاهدات، شخص مورد نظر در کشور محل ارتکاب، تحت تعقیب قرار گرفته است و یا حتی حکمی علیه وی صادر شده است، اما به هر دلیل از حوزه صلاحیت این کشور خارج شده است. در این حالت، کشور محل ارتکاب رفتار مجرمانه، از کشور محل حضور مرتکب عمل یا متهم به ارتکاب آن، تقاضای استرداد این شخص را می‌نماید. در این نوع از معاهدات، کشور تقاضاشونده ارائه اسنادی مانند حکم بازداشت و یا حکم قطعی، اسناد مثبت جرم و اطلاعات دیگری را مطالبه می‌کند تا بتواند از ادعای مورد نظر اطمینان حاصل نماید.

در واقع «استرداد یک فرآیند رسمی است که طی آن دولتی از دولت دیگر می‌خواهد که شخص مورد تقاضای وی و یا فرد متهم و یا محکوم به ارتکاب یکی از جرائم ناقض قوانین کشور تقاضاکننده را به این کشور تحویل دهد. بازگرداندن شخص مورد تقاضا به این دلیل درخواست می‌شود که آن شخص به‌واسطه جرم و یا جرمی که مرتکب شده است در کشور تقاضاکننده موضوع دادرسی و یا مجازات قرار گیرد»^۱. موافقتنامه‌های دوجانبه استرداد متهمین و محکومین از قدیمی‌ترین معاهدات در حقوق بین‌الملل هستند و تاریخ انعقاد برخی از آنها به سال‌های پایانی قرن نوزدهم می‌رسد.^۲

1. UNODC Manual on Mutual Legal Assistance and Extradition, Vienna September 2012, p.41.

۲. به‌عنوان مثال موافقتنامه استرداد بین کانادا و اروگوئه به سال ۱۸۸۵ باز می‌گردد.

۲. معاهدات راجع به انتقال محکومین: در این نوع معاهدات، شخصی در سرزمین یک کشور مرتکب رفتار مجرمانه‌ای می‌شود. این شخص تبعه کشور محل ارتکاب رفتار مجرمانه نیست؛ این رفتار مجرمانه در آن کشور مورد رسیدگی قرار گرفته و در نتیجه مرتکب به حبس محکوم می‌شود. کشور متبوع شخص محکوم، به واسطه داشتن علقه سیاسی - حقوقی با آن شخص، متقاضی تحویل وی به خود می‌باشد تا آن شخص مدت زمان محکومیت خود را در زندان‌های کشورش سپری نماید.

بر این اساس، معمولاً در اینگونه از موافقتنامه‌ها خود محکوم می‌تواند در صورت وجود شروط دیگر رضایتش را برای انتقال به دولت متبوعش برای سپری کردن محکومیت حبسش اعلام کند. البته در صورت اعلام رضایت شخص محکوم، پذیرش انتقال وی همچنان منوط به اعلام رضایت کشور صادرکننده و درخواست انتقال از سوی کشور اجراکننده حکم است. در واقع محکوم، حق ارائه درخواست را دارد، ولی کشورهای صادرکننده حکم و اجراکننده آن مکلف به پذیرش چنین درخواستی نمی‌باشند و اعلام رضایت آنها به‌عنوان عنصری ضروری از فرآیند تحقق انتقال می‌باشد.

بر اساس آنچه بیان شد، تفاوت‌های اساسی بین دو نوع معاهده اول و دوم به چشم می‌خورد: اولاً در معاهدات نوع اول کسب رضایت مجرم یا متهم در امر استرداد شرط نیست در حالی که در معاهدات دسته دوم، رضایت شخص محکوم در امر انتقال تأثیرگذار است. ثانیاً تفاوت عمده دیگری که بین این دو معاهده وجود دارد مسئله نظم عمومی است. در معاهدات نوع اول، واقعیت آن است که نظم عمومی کشور متقاضی استرداد نقض شده است در حالی که در معاهدات نوع دوم نظم عمومی کشور تقاضا شونده نقض گردیده است. ثالثاً هدف از معاهدات گونه اول تأمین نظم و امنیت کشور متقاضی استرداد است در حالی که در معاهدات نوع دوم بیشتر منافع و مصالح شخص محکوم مورد توجه است.

۳. معاهدات معاضدت‌های قضایی در امور کیفری: این نوع موافقتنامه‌ها برای ردیابی متهمان و یا محکومان، تبادل اطلاعات راجع به جرائم و مجرمین و یا مشارکت در تحقیقات مقدماتی رسیدگی‌های قضایی منعقد می‌شوند. برای مثال می‌توان به ماده (۹) کنوانسیون مبارزه با رشاء و ارتشاء مقامات عمومی خارجی در بازرگانی بین‌المللی اشاره کرد که عنوان می‌کند کشورها می‌توانند برای به دست آوردن اطلاعات و مدارک از طریق معاهدات همکاری قضایی دوجانبه وارد عمل شوند. در واقع هدف اصلی این نوع از معاهدات آن است که مقامات مجری قانون بتوانند مدارک و دیگر اقدامات شکلی لازم در خارج از کشور را به نوعی که در دادگاه‌های کشور تقاضاکننده قابل پذیرش است تدارک ببینند.^۱

۴. معاهدات معاضدت‌های قضایی در امور مدنی: این معاهدات بیشتر در قالب معاهدات آموزش نیروها، نگارش و تدوین پیش‌نویس قوانین، شناسایی آرای محاکم، ابلاغ اوراق قضایی، جلب نظر کارشناس و ... منعقد می‌شوند.

بررسی لایحه

همان‌طور که از نام موافقتنامه حاضر برمی‌آید، موضوع این سند در قالب نکاتی که در خصوص دسته اول از معاهدات همکاری قضایی و حقوقی در مقدمه ذکر شد، قرار می‌گیرد. لذا نکات زیر در خصوص این موافقتنامه باید مورد توجه قرار گیرد:

۱. مطابق با ماده (۱) موافقتنامه برای امکان استرداد دو شرط اولیه لازم است که عبارتند از:

الف) تحت تعقیب بودن شخص مورد تقاضا برای استرداد،

ب) یافت شدن شخص مدنظر در کشور تقاضا شونده.

۲. جرائمی که مطابق با این موافقتنامه قابلیت استرداد در خصوص آنها وجود دارد آن جرائمی هستند که مجازات آنها حبس به مدت حداقل یک سال می‌باشد.

1. Typology on Mutual Legal Assistance in Foreign Bribery Cases, p 3&13, available at: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/TypologyMLA2012.pdf>

۳. از ویژگی‌های خاص و پراهمیت این موافقتنامه آن است که به‌طور مبسوط به قاعده مجرمیت مضاعف^۱ پرداخته است. این قاعده که به‌عنوان اساسی‌ترین قاعده لازم برای استرداد محسوب می‌شود و همیشه موجبات اختلاف‌نظر میان کشورهای طرف معاهدات استرداد را فراهم آورده است به معنای آن است که رفتار مجرمانه موضوع استرداد باید در هر دو کشور درخواست‌کننده و تقاضاشونده جرم تلقی شود. این موافقتنامه در ماده (۲) خود با تصریح مؤلفه‌های سلبی تلاش کرده است تا از ابهام و اختلاف‌نظر در مرحله اجرا بکاهد. در زیربندهای «الف» و «ب» بند «۳» ماده (۲) به‌ترتیب عنوان شده است که برای احراز قاعده مجرمیت مضاعف لازم نیست هر دو کشور طرف معاهده، فعل و یا ترک فعل مربوطه را در یک طبقه از جرائم قرار دهند و لازم نیست که عناصر تشکیل‌دهنده جرم در هر دو کشور کاملاً منطبق بر یکدیگر باشند. بند «۴» نیز در همین راستا گام برداشته است و نداشتن نوع مشابه مالیات یا عوارض گمرکی در کشور درخواست‌شونده را مانعی برای استرداد محسوب نکرده است.

۴. این موافقتنامه نیز همانند تمام موافقتنامه‌های راجع به استرداد، یک مجموعه از جرائم را از دایره جرائم قابل استرداد مستثنا نموده است. البته تفاوت این موافقتنامه با سایر موافقتنامه‌های استرداد در این است که طی دو ماده (۴) و (۵) استثنائات استرداد را به دو دسته اجباری و اختیاری تقسیم کرده است. مواردی که در ماده (۴) عنوان شده‌اند عبارتند از: جرم سیاسی، عدم مجازات یا محاکمه مجدد، امنیت عمومی، بروز عوامل منع محاکمه یا پیگرد مثل مرور زمان و ممنوعیت استرداد در جایی که مجازات به‌دلیل نژاد، مذهب، عقاید سیاسی، تابعیت و جنسیت باشد. احراز هر یک از این موارد در خصوص درخواست استرداد الزاماً مانع از استرداد خواهد شد. در حالی که ماده (۵) به مواردی اشاره دارد که در صورت احراز آنها، کشور درخواست‌شونده به صلاحدید خود می‌تواند از استرداد خودداری نماید. مصادیق مشمول ماده (۵) عبارتند از: جرائم نظامی، ارتکاب بخش یا تمام جرم در کشور تقاضاشونده، محکومیت یا تبرئه شدن شخص موضوع تقاضای استرداد برای همان جرم در کشور ثالث و یا وجود شرایط خاصی در فرد موضوع تقاضا به نحوی که استرداد وی با ملاحظات انسانی سازگار نباشد.

۵. براساس بند «۲» جزء «الف» ماده (۴) یکی از مواردی که توسط طرف‌های موافقتنامه نباید به‌عنوان جرم سیاسی تلقی شود مورد اشاره قرار گرفته است. این قسمت از ماده (۴) به معاهدات بین‌المللی اشاره دارد که حاوی قاعده «محاکمه کن یا مستردار»^۲ هستند که به اشتباه تحت عنوان «احراز صلاحیت یا استرداد» مطرح شده است.

۶. به‌طور کلی باید این ملاحظه را مدنظر داشت که تصویب و پایبندی به این نوع از معاهدات به نوعی شناسایی و احترام به دستگاه قضایی کشور مقابل را ایجاب می‌نماید. در همین خصوص می‌توان به مواد (۷) و (۹) اشاره کرد که به‌ترتیب مربوط به اسناد لازم برای استرداد و بازداشت موقت هستند که طی آنها احکام دادگاه‌های طرف مقابل مورد شناسایی قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی این موافقتنامه نسبت به معاهداتی که در خصوص همین موضوع در سال‌های اخیر منعقد شده است از انسجام و جامعیت مناسبی برخوردار است و کشورهای طرف این موافقتنامه تلاش کرده‌اند تا با ملحوظ نظر قرار دادن فروض مختلف از ایجاد اختلافات احتمالی جلوگیری نمایند. با این حال همان‌طور که اشاره شد، عبارت «احراز صلاحیت یا استرداد» مندرج در زیر بند «۲» بند «الف» ماده (۴) باید با تعبیر «محاکمه کن یا مستردار» جایگزین شود؛ در نهایت با عنایت به منافع ناشی از این موافقتنامه در زمینه تحقق عدالت کیفری و کمک به شهروندان در این زمینه، تصویب آن مورد پیشنهاد است.

1. Dual Criminality

2. Aut dedere aut judicare